

VENÄLÄISIÄ TALONPOIKIA

Kirj.

Anton Tshehov

Suomentanut J. G. Vuoriniemi

Helsingissä, Kustannusosakeyhtiö Fundament, 1919.

Kirjapaino-Osakeyhtiö Sana.

Tshehovin kertomus “Venäläisiä talonpoikia” sekä aikamme kulttuuriprobleemi.

Jo toista vuotta olemme kirjoittaneet ja lukeneet bolshevismista, mutta epäilemättä valaisee tätä yhteiskunnallista arvoitusta osaltaan mitä suurimmassa määrin Tshehovin kertomus “Venäläisiä talonpoikia”. Ne, jotka Venäjän vallankumouksen puhjetessa vartosivat uuden ajan aamunkoittoa, uutta kulttuuria, eivät olisi niin perinjuurin erehtyneet, jos Tshehovin kertomus olisi paremmin säilynyt heidän muistossaan. Sillä mitä voisivat nämä venäläiset talonpojat, jotka elävät puolittain eläimellisellä asteella, muuta antaa maailmalle kuin paheita ja himoja, hävitystä ja köyhyyttä? Seuratessamme päivälehdistä nykyistä tilannetta Venäjällä, tuntuu meistä, että Tshehovin kuvailema kurjuus on levinnyt kautta koko maan, että valkokivinen Moskova ja Nevankuningatar Pietari ovat muuttuneet kyliksi, jotka lahoavat nälänhädän ja irstaisuuden raivotessa.

Paitsi tätä ajan polttavien kysymysten aiheuttamaa mielenkiintoa on Tshehovin kertomuksella myöskin yleissivistyksellinen merkityksensä, sillä se koskettelee erästä aikamme tärkeimmistä elinkysymyksistä, nimittäin maaseudun ja kaupungin suhtautumista toisiinsa. Eittämättä on kulttuurin kehitys keskittynyt kaupunkeihin ja käynyt senvuoksi luonteeltaan yksipuoliseksi. Kaupunkilainen — sellainen tyyppi on syntynyt — ei ainoastaan arvioi talonpojan kulttuurille antamaa lisää liian alhaiseksi, vaan on muodostanut myöskin väärän mielikuvan maalaiselämästä. Ensimmäisessä suurkaupungissa, joka historiallisella ajalla saavutti kukoistuksensa, Aleksandriassa,

esiintyi jo räikeänä tämä maaseudun ja kaupungin välinen eroavaisuus. Maalaiselämä alkoi kaupunkilaisen silmissä kangastaa kadotetulta paratiisilta. Kaupungissa raastetaan ja taistellaan, mutta maalla vallitsee lepo ja rauha, luonnon helmassa paistaa onnen aurinko pilvettömällä taivaalla. Siten syntyi se idyllinen runous, jonka isä oli Theokritos. Idylli kuvailee maalaiselämää ruusunpunaisin värein, sellaisena, joksi kaupunkilainen sen unelmissaan kuvitteli. Tämän kuvan mukaan olivat vaivannäöt, taistelut ja kiusaukset tuntemattomia maalaiselämässä: paimen kaitsee lompaitaan ja rakastaa viattomasti paimentyttöään.

Näin syntyi vähitellen kuilu maaseudun ja kaupungin välille. Keskinäinen ymmärrys katosi kokonaan. Kaupunkilainen ihanoi talonpojan korutonta elämää, hänen tietämättömyyttään kulttuurin vaatimuksista ja edesvastuusta, talonpoika sitävastoin rupesi vihaamaan kaupunkilaista hänen hienostuneiden elintapainensa sekä ruumiillisen työn vieroksumisensa vuoksi. Tämän maaseudun ja kaupungin välille auenneen kuilun täytyi johtaa romahdukseen, sillä ihmiskunta on perhe, jonka yksityisten jäsenten hyvinvointi on kaikkien onnen välttämätön ehto.

Myöhemmin kuitenkin pääsivät valtaan terveemmät käsitykset

Jo 150 vuotta sitten huomattiin, että kulttuuri oli joutunut harhateille. Ranskassa, joka silloin hallitsi europalaista ajatusmaailmaa, Rousseau julisti hylkäävän tuomionsa kulttuurista ja lausui sen mielipiteen, että vain palaamalla maalaiselämän kannalle ihmiskunta voi tulla onnelliseksi. Talonpoika-luonnonihminen oli hänen ihanteensa. Leikillinen Voltaire tuumi, että Rousseau kuvaili luonnonelämää niin viekoittelevin värein, että ihmisen ehdottomasti valtasi halu eläimen lailla nelinkontin livistä metsään. Ankaran iskun Rousseau luonnonpalvonnalle ja talonpojan ihannoimiselle antoi kuitenkin Ranskan vallankumous, joka kamalan selkeästi osoitti, minne luonnonihmisen raat vaistot johtivat ja miten kulttuurissa sittenkin piilee ihmiskunnan tosi onni.

1855 ilmestyi kuuluisan ranskalaisen kirjailijan Honoré de Balzacin romaani: "Les paysans" (Talonpojat). Kymmenen vuotta hän valmisteli tätä teosta, jota hän piti elämänsä tärkeimpänä. Siinä hän armotta paljasti talonpojan sivistyksellisesti takapajulla olevan tilan ja murskasi jätteen käsin idyllin harhaanvievät lasimaalaukset. Balzacin romaani oli terveellinen käännekohta maaseudun ja kaupungin välisissä suhteissa, sillä nyt aukenivat kaupunkilaisen silmät näkemään talonpojan tarpeita ja maalaiselämän kulttuurivaatimuksia. Menneet olivat unelmain ja itsepetoksen päivät, nyt vaadittiin totuutta, säälitöntä totuutta ja valoa, lämmittävää valoa.

Ranskan tapahtumilla on vastaavat tapahtumansa Venäjällä. Venäjälläkin on kaupunkilainen, joka hallitsi kirjallisuutta ja koko henkistä elämää, muodostanut aivan liian kauniin kuvan maalaiselämästä. Ajatelkaamme vain Turgenjevin ja Grigorovitshin kuvauksia. Gljeb Uspenskij kirjoitti, että venäläinen talonpoika oli "sielullisesti nuori, miehekkään-voimakas ja lapsellisen-lempeä". Tästä venäläisen talonpojan ihannoimisesta riippui slavofiilien käsitys Venäjän tulevaisuudesta. Huippunsa tämä talonpojan palvonta saavutti kreivi Tolstoissa — yhdeksännentoista vuosisadan Rousseauissa. Niin suunnattomasti jumaloitiin talonpoikaa Venäjällä, ettei kukaan kiinnittänyt huomiotaan niihin suuriin havaintoihin, joita Tšehov teki kuvatessaan v. 1897 venäläisen kylän todellista tilaa. Kukaan ei uskonut häntä, monet moittivat häntä hänen pessimistisyytensä vuoksi. Bolshevismien ansio on, että se on paljastanut venäläisen talonpojan

kulttuuritarpeen ja osoittanut sen vaaran, joka syntyy siitä, että kymmeniltä miljoonilta ihmisiltä riistetään opinsaanti, kasvatus ja osallisuus niihin alkeellisimpiinkin etuihin, joita kulttuuri saattaa tarjota.

Idylli on kadottanut suosituimman aiheensa. Se saa etsiä itselleen toisia liittymäkohtia loihtiakseen ilmoille tenhoavia paratiisinkuvia. Me, kulttuurin päivätyöläiset, siedämme kyllä karvaita rohtoja. Tällainen karvas vahvistusjuoma en Tshehovin kertomus “Venäläisiä talonpoikia”.

Venäläisiä talonpoikia

I.

Nikolai Tshikildejev, moskovalaisen “Slaavilainen Basari” nimisen ravintolan lakeija, sairastui. Hänen jalkansa puutuivat ja käynti muuttui, niin että hän kerran kulkiessaan hotellin käytävässä kompastui ja kaatui tarjottimiseen, jolla oli kinkkua ja herneitä. Hänen täytyi ottaa ero. Omat ja vaimon rahavähät hupenivat lääkäreille, ei ollut enää millä elää, aika kävi työttä ikäväksi, ja niinpä hän päätti parhaimmaksi matkustaa kotiinsa maalle. Kotosallahan on helpompi sairastella, ja elämä käy halvemmaksi eikä suotta sanota, että oma koti on kullan kallis.

Hän saapui synnyinpaikkaan Shukovoon iltapuhteella. Lapsuusmuistojen valossa oli se väikkynyt hänen mielessään valoisana ja kodikkaan rauhaisana, mutta nyt hän astuessansa tupaan vallan pelästyi, niin pimeää, ahdasta ja siivotonta siellä oli. Vaimo Olga ja tytär Sasha, jotka olivat tulleet hänen kanssaan, silmäilivät ymmällään suurta epäsiistiä, noen ja karpästen mustaamaa uunia, joka täytti melkein puolen tupaa. Mikä karpäspaljous! Uuni oli kallellaan, seinähirret viistossa, ja koko tupa näytti siltä, kuin olisi se minä hetkenä tahansa valmis lysähtämään kokoon. Etunurkkaan oli pyhäinkuvain viereen, kuvien sijasta muka, liimailtu pullojen leimoja ja sanomalehtien palasia. Köyhän köyhää. Aikuisista ei kukaan ollut kotona, kaikki olivat leikkuulla. Uunilla istui noin kahdeksanvuotias pellavapäinen, pesemätön ja mistään väliäpitämättömältä näyttävä tyttö, joka ei suonut tulijoille edes silmäystä. Permannolla hieroi valkea kissa itseään korentoa vastaan.

— Kis, kis, houkutteli Sasha sitä. Kis!

— Se ei kuule, sanoi tyttö. Se on tullut kuuroksi.

— Miksi?

— Ilman vain. Pieksivät sen.

Nikolai ja Olga käsittivät jo ensi silmäykseltä, millaista elämää täällä vietettiin, mutta eivät sanoneet toiselleen sanaakaan. Vaieten ottivat he nyyttinsä ja vaieten menivät he ulos. Heidän pirttinsä oli kylän reunasta lukien kolmas ja näytti kaikkein köyhimmältä ja vanhimmalta. Seuraava talo ei ollut paljoakaan häävimpi, vaan reunimmainen sensijaan oli rautakattoinen ja sen akkunoissa upeilivat verhot. Tämä talo, jonka ympärillä ei ollut aitaa, oli erillään toisista ja siinä oli ravintola. Kylän rakennukset olivat yhdessä rivissä ja hiljaisen miettelias kyläpahanen pihoilta pilkkivine raitoineen, pihlajoineen ja seljapuineen teki miellyttävän kokonaisvaikutuksen.

Talonpoikaistalojen takana alkoi maa jyrkästi viettää joelle, niin että paikoittain saven seasta pisti esiin suuria kiviä. Kivien ja savenvalajien kaivamien kuoppien lomitse kierteli rinnettä pikku polkuja, joille oli kaadettu kokonaisia kasoja särkyneitten ruskeitten ja punaisten astioitten palasia. Alhaalla taas aukeni laaja, tasainen, kirkkaanvihreä ja jo niitetty niitty, jota nyt kuljeskeli talonpoikien karjalauma. Virstan päässä kylästä kulki mutkittelevaa kulkuaan joki ihanine kukkaisrantoineen, sitten jälleen näkyi lavea niitty, karjaa, valkeita hanhijonoja, kunnes, samaten kuin tälläkin puolen, tuli eteen jyrkkä mäenrinne ja ylhäällä mäellä kylä viisikupolisine kirkkoineen ja hiukan kauempana herraskartano.

— Miten hyvä täällä on, sanoi Olga tehden ristinmerkin nähdessään kirkon. Kylläpä on tilaa, hyvä luoja!

Samassa alkoivat iltakellot soida, oli nimittäin pyhän aatto. Kaksi tytöntylleröistä, jotka raahasivat alhaalta vesisankoa, katsahti kirkkoon päin kuullakseen paremmin kellojen kaiun.

— Tähän aikaan on “Slaavilaisessa Basarissa” päivällinen, sanoi Nikolai haaveksivasti.

Istuessaan jyrkänteen reunalla näkivät Nikolai ja Olga auringon laskevan, taivaan kullan ja purppuran heijastuvan jokeen, temppelein akkunoihin ja koko leppoisaan, rauhalliseen ja sanomattoman puhtaaseen ilmaan, jollaista ei Moskovassa koskaan ole. Ja kun aurinko laskeutui taivaanrannan taa, kulki heidän ohitsensa ammuen ja mylvien kylän karja, ja toiselta suunnalta lensivät kotiinsa hanhet. — Kaikki vaikenä, vieno valo sammui ja illan pimeä alkoi nopeasti levitä.

Sillä välin olivat vanhukset, Nikolain isä ja äiti, palanneet heinältä. Molemmat olivat laihoja, kumaraisia ja hampaattomia. Kumpikin samaa kokoa. Tulivat kotiin naisetkin, miniät Maria ja Tekla, jotka olivat olleet tilanomistajan töissä joen takana. Marialla, Kirjakin vaimolla, oli kuusi lasta. Teklalla, sotaväkeen joutuneen Denis-veljen vaimolla, oli kaksi. Ja kun Nikolai näki astuessaan tupaan koko perheen, kaikki nuo suuret ja pienet ruumiit, joita liikehti mökin lavitsoilla, kehdoissa ja kaikissa nurkissa, ja kun hän näki, miten ahnaasti ukko ja eukot söivät mustaa leipäänsä kastaen sitä veteen, niin hän käsitti, että oli tullut turhaan tänne sairaana, rahoitta ja lisäksi perheineen aivan turhaan.

— Missäs on Kirjak veikko, kysyi hän tervehdittyään.

— Metsävahtina kauppialla, vastasi isä. Välttäisi kyllä miehekseen, kun ei vain liiaksi ryyppäisi.

— Kyllähän nyt on hyvä, sanoi mummo itkuisella äänellä. Kelvottomia ovat meidän miehet, kaiken kotoa kylälle kantavat. Kirjak juo ja juoppo on ukkokin, kyllä hänkin löytää tien kapakkaan. Mitäpä siitä synnistä peittelee. Vihastunut on Neitsyt Maaria.

Vieraiden tulon kunniaksi pantiin teekeittiö kiehumaan. Tee löyhki kalalle, sokeri oli harmaata ja niluttua, pitkin leipiä ja astioita puikkelehtivat torakat. Vastenmielistä oli juoda ja vastenmielinen oli keskustelu. Puhuttiin vain puutteesta ja sairaudesta. Mutta ei oltu ehditty juoda ensi kuppiakaan, kun pihalta kuului kova, venytetty humalainen huuto:

— Ma-aaria!

— Kirjak tuntuu tulevan, sanoi vaari. Siinä paha, missä mainitaan.

Kaikki vaikenivat. Hetken kuluttua kuului taas sama raaka ja venytelty, ikäänkuin maan alta tuleva huuto:

— Ma-aaria.

Maria, vanhempi miniöistä, kalpeni ja painautui uunia vasten. Kummalliselta näytti pelon ilme tuon leveäharteisen, voimakkaan ja ruman naisen kasvoilla. Hänen tyttärensä, sama tyttö, joka oli istunut välinpitämättömän näköisenä uunillaan, purskahti äkkiä itkuun.

— Mitä siinä, senkin vietävä, huusi hänelle Tekla, joka myöskin oli voimakas ja

leveäharteinen. Ei tuo tappane!

Vaarilta sai Nikolai tietää, että Maria pelkäsi asua metsässä Kirjakin kanssa ja että tämä juovuspäissään tuli aina vaimoan hakemaan ja tällöin mellasti ja pieksi häntä armotta ja sääliittä.

— Ma-aaria, kajahti aivan oven takaa.

— Puolustakaa Jumalan tähden, rakkaat ystävät, soperteli Maria ja puhkui, kuin olisi häntä työnnetty hyvin kylmään veteen. — Puolustakaa minua, rakkaani!

Kaikki tuvassa olevat lapset alkoivat parkua ja heitä katsellessaan rupesi Sashakin itkemään. Kuului humalaisen yskintää ja tupaan ilmestyi isokasvuinen mustapartainen mies, talvilakki päässä. Hän näytti kauhealta, kun lampun himmeässä valossa ei voinut erottaa hänen kasvojaan. Tämä mies oli Kirjak. Päästyään vaimonsa luo hän ojensi kätensä ja löi häntä nyrkillä kasvoihin, mutta Maria ei iskun huumaamana päästänyt ääntäkään, istuutui vain ja hänen nenästään alkoi vuotaa verta.

— Ettet häpeäkin, murisi vaari kiiveten muurille. Vierasten aikana!

Synti ja häpeä!

Mutta mummo istui hiljaa kumarassa ja mietiskeli jotain. Tekla liekutti kehtoa. Tuntien kaiketi tekevänsä hirvittävän vaikutuksen tarttui Kirjak tyytyväisenä Marian käteen, veti hänet ovelle ja ulvahti kuin peto, jotta olisi näyttänyt vieläkin kauheammalta. Mutta samassa hän äkkiä huomasi vieraat ja pysähtyi.

— Kas vain, vieraita, sanoi hän päästään vaimon irti. Velimies perheineen!

Hän alkoi rukoilla pyhäinkuvaan päin kääntyen, hoiperrellen ja aukoillen humalaisia punertavia silmiään ja jatkoi:

— Velimies on siis tullut perheineen Moskovasta. Se on se Moskova oikea pääkaupunki, se oikea kaupunkien kaupunki — — Suokaa anteeksi —

Hän istuutui penkille teekettiin luo ja alkoi ääneen maiskutellen juoda teetä teevadiltaan. Muut vaikenivat. Juoda härpittyään kymmenisen kuppia hän painui pitkäkseen penkille ja alkoi kuorsata.

Ruvettiin puuhaamaan makuullemenoa. Sairas kun oli, pantiin Nikolai vaarin kanssa uunille, Sasha kävi lattialle ja Olga meni eukkojen kanssa heinälatoon.

— Niin, niin pääskyseni, sanoi hän laskeutuessaan Marian viereen heinille. Ei parku pahasta päästä. Parasta, että koetat kärsiä. Sanassa sanotaan: Jos joku lyö sinua oikealle poskelle, niin käännä hänelle vasenkin. Niin, niin pääskyseni.

Sitten hän puolihiljaa laulavalla äänellä kertoili Moskovasta, elämästään siellä ja olostaan erään huonevuokralan sisäkkönä.

— Moskovassa ovat talot suuria ja kivisiä, puheli hän. Kirkkoja on hyvin paljon, kymmeniä satoja — — Taloissa asuu vain herrasväkeä ja nekös vasta ovat kauniita ja miellyttäviä!

Maria sanoi, ettei hän koskaan ollut käynyt edes kihlakunnan pääkaupungissa, saati sitten Moskovassa, hän ei osannut lukea, ei tuntenut rukouksia, ei edes "Isä meitä". Hän ja toinen miniä Tekla, joka nyt istui taampana ja kuunteli, olivat kumpikin kovin

kehittymättömiä eivätkä ymmärtäneet mitään. Kumpikaan ei rakastanut miestänsä. Maria pelkäsi Kirjakia, ja kun hän jäi kahden miehensä kanssa, niin hän värisi kauhusta ja joutui tämän läheisyydessä aivan pyörälle päästään, sillä Kirjakista lähti väkevä viinan ja tupakan katku. Ja Tekla vastasi kiukustuneena kysymykseen, ikävöikö hän miestänsä tämän poissa ollessa:

— Johan nyt, mokomaa!

Hetken juteltuaan he vaikenivat.

Ilma oli viileä ja ladon luona kiekui täyttä kurkkua kukko häiriten unen tuloa. Kun sinervä aamuvalo jo pilkki kaikista raoista, nousi Tekla hiljaa, meni ulos ja kuului juoksevan jonnekin paljaita jalkojaan tömistäen.

II.

Olga meni kirkkoon ja otti Marian mukaansa. Kun he laskeutuivat polkua niitylle, oli heidän kummankin hauska. Olga miellytti avoin keto ja Maria tunsi, että käly oli hänen läheinen sukulaisensa. Aurinko nousi. Matalalla niityn yläpuolella leijaili uninen haukka, joki oli sumuinen, usvaa siellä täällä, mutta joen tuolla puolen alkoi jo levitä valojuova, kirkko loisti päivänsäteissä ja herraskartanon puutarhassa kirkuivat kilvan varikset.

— Vaari kyllä menettelee, kertoi Maria, mutta muori on ankara ja sotkeutuu kaikkiin asioihin. Omaa viljaa riitti laskiaiseen asti, mutta nyt ostamme ravintolasta. Siitäkin kiukuttelee. Liian paljon moittii meidän syövän.

— Niin, niin pääskyseni. Kärsi ja sillä hyvä. On sanottu: Tulkaa kaikki työtä tekevät ja raskautetut.

Olga puhui vakavasti, puolittain laulamalla, ja käveli pyhiinvaeltajan tapaan nopeasti ja hätiköiden. Hän luki joka päivä evankeliumia, luki ääneen diakoonien tavoin ja paljon jäi häneltä käsittämättä, mutta pyhät sanat liikuttivat häntä kyyneliin saakka ja vanhat kirkkokielen muodot hän lausui heltynein mielin. Hän uskoi Jumalaan, Neitsyt Maariaan ja pyhimyksiin, uskoi, ettei saanut loukata ketään, ei yksinkertaisia ihmisiä, ei saksalaisia, ei mustalaisia, ei juutalaisia. Ja voi niitä, jotka eivät säälineet eläimiä! Näin uskoi hän kirjoitetun pyhiin kirjoihin ja siksi hänen kasvonsa kävivät lempeiksi, helliksi ja kirkkaiksi, kun hän lausui raamatun sanoja, käsittämättömiäkin.

— Mistä olet syntyisin, kysyi Maria.

— Olen Vladimirista. Mutta minut vietiin Moskovaan jo kauan sitten, kahdeksanvuotiaana.

He tulivat joelle. Toisella rannalla vallan veden partaalla seisoj joku nainen ja riisuutui.

— Se on meidän Tekla, sanoi Maria tuntien naisen. Hän on käynyt joen takana herrastalossa kauppapalvelijain luona. Niin julkea ja riitaisa hän on, että...

— Niin julkea, että ihme, toisti Maria.

Joen poikki johtivat huojuvat hirsiporaat ja aivan niiden alla uiskenteli puhtaassa läpikuultavassa vedessä parvittain leveäotsaisia karppikaloja. Veteen kuvastuvissa vihreissä pensaissa kimmelsi kaste. Tuntui lämmin hengähdys, mieli kävi iloiseksi. Miten ihana aamu! Miten ihanaa olisikaan ollut elämä, jollei olisi ollut vaanimassa puute, hirveä ja armoton puute, jolta ei voinut minnekään kätkeytyä. Mutta nyt tarvitsi vain katsahtaa kylään, kun jo muistui elävästi mieleen kaikki eilinen, ja onnekas riemu, joka oli henkinnyt kaikkialta, katosi heti jäljettämiin.

He tulivat kirkkoon. Maria pysähtyi ovelle eikä uskaltanut astua kauemmaksi. Hän ei tahtonut edes istuutua, vaikka päiväkirkkoon soitettiin vasta yhdeksännellä tunnilla. Hän seisoj koko ajan.

Kun luettiin evankeliumia, alkoi kirkkoväki liikkua antaakseen tietä maatalanomistajan perheelle. Kirkkoon astui kaksi valkopukuista tyttöä leveäreunaiset hatut päässään ja heidän seurassaan täyteläinen, heleäihoinen, merimiespukuinen poika. Heidän tulonsa

liikutti Olga, sillä hän päätti ensi katseesta heidän olevan oikeita, sivistyneitä ja kauniita ihmisiä. Maria taas katseli heitä alta kulmin, jurosti ja arkailen, ikäänkuin he eivät olisikaan olleet ihmisiä, vaan hirviöitä, jotka olisivat saattaneet murskata hänet, jollei hän olisi väistänyt.

Ja kun diakooni vain lausui jotain bassoäänellään, niin oli hän joka kerran kuulevinaan huudon "Ma-aria" ja säpsähti.

III.

Kyläläiset saivat tietää vierasten tulosta ja jo päiväkirkon jälkeen kokoontui taloon paljon väkeä. Leonytshevit, Matveitshevit ja Iljitshovit, kaikki tulivat saamaan tietoja Moskovassa toimessa olevista sukulaisistaan. Oli tapana viedä lukutaitoiset shukovolaiset lapset Moskovaan ravintolapalvelijoiksi ja käytävävahdeiksi (samoin kuin joen toisella puolella olevan kylän lapset pantiin leipurinoppiin). Niin oli tehty pitkät ajat, jo maaorjuuden aikana, jolloin eräs shukovolainen, nyt jo tarujen piiriin siirtynyt, talonpoika Luka Ivanytsh, joka palveli tarjoilijana eräässä moskovalaisessa klubissa, otti palvelukseensa vain kotikyläläisiään ja nämä taas kaupungin elämään perehdyttyään kutsuivat sinne omia sukulaisiaan, joille hankkivat paikkoja anniskeluihin ja ravintoloihin. Siitä ajasta lähtien nimittivätkin ympäristön asukkaat Shukovoa vain lakeijain kyläksi. Nikolai vietiin Moskovaan yhdentoistavuotiaana ja siellä hankki hänelle paikan silloinen "Ermitash" puiston teatterivahtimestari Ivan Makarytsh, joka kuului Matveitshevien perheeseen, ja nyt Nikolai kääntyneenä Matveitshevien puoleen puhui seuraavaan opettavaiseen tapaan.

— Ivan Makarytsh oli hyväntekijäni ja velvollisuuteni on rukoilla Jumalaa hänen puolestaan päivin ja öin, sillä hänen avullaan tulin hyväksi ihmiseksi.

— Isäseni, sanoi itkuisella äänellä vanha mummo, joka oli Ivan Makarytshin sisar. Hänestä, kultasestamme, ei vain kuulu mitään.

— Talvella hän palveli Omanilla ja tällä huvikaudella kerrottiin hänen olleen jossain kaupungin ulkopuolella olevassa puistossa. Alkaa jo käydä vanhaksi... Ennen saattoi kesäaikoina tuoda kotiin kymmenenkin ruplaa päivässä, mutta nyt on elämä kaikkialla käynyt hiljaiseksi ja vaikea on ukon tulla toimeen.

Mummo ja eukot katselivat Nikolain jalkoja, joissa oli huopasaappaat, ja hänen kalpeita kasvojaan ja puhuivat surumielisesti:

— Kovaosainen olet, Nikolai Osipyts, kovaosainen. Ei luonnista.

Sashaa kaikki hyväilivät. Hän oli jo täyttänyt kymmenen vuotta, mutta hän oli pienikasvuinen, hyvin laiha ja näytti korkeintaan seitsenvuotiaalta. Toisten, päivettyneiden, pitkiin haalistuneisiin paitoihin puettujen tyttöjen joukossa, joitten tukat olivat rumasti leikatut, tuo vaalea lapsi suurine tummine silmineen ja punaisine tukkaan pistettyine nauharuusukkeineen näytti huvittavan kummalliselta, aivan kuin hän olisi ollut villin eläimen pentu, joka äsken oli saatu kiinni kedolta ja tuotu tupaan.

— Hän osaa jo lukeakin, alkoi Olga kehuksia katsellen hellästi tytärtään. Luehan, lapsoseni, sanoi hän ottaen nurkasta esiin evankeliumin. Lue sinä, kristikansa kuuntelee.

Evankeliumi oli vanha, raskas ja nahkakantinen, sen lehtien nurkat olivat käpristyneet ja siitä levisi sellainen haju, kuin olisi munkkeja tullut tupaan. Sasha kohotti kulmakarvansa ja alkoi lujaan pitkäveteisellä äänellä:

— Hänen mentyään ilmestyi Herran enkeli unessa Josefille sanoen: "Ota tykösi poika äitineen".

— Poika äitineen, toisti Olga ja punastui liikutuksesta korviaan myöten.

— “Ja pakene Egyptiin ja ole siellä, siksi kunis sanon sinulle — —”.

Vanhanaikaisen “kunis” sanan kohdalla ei Olga enää voinut pidättää liikutustaan, vaan puhkesi itkuun. Tämän jälkeen alkoi ensin Maria ja sitten Ivan Makarytshin sisar nyyhkyttää. Vaari rupesi rykimään ja etsimään pojantyttyärelleen makeisia, mutta ei löytänyt mitään ja viittasi vain kädellään. Ja kun lukeminen päättyi, hajautuivat naapurit koteihinsa liikutettuina ja hyvin tyytyväisinä Olgaan ja Sashaan.

Koska oli pyhä, jäi perhe koko päiväksi kotiin. Muori, jota kaikki, mies, miniät ja lapsenlapset nimittivät eukoksi, koetti tehdä kaikki itse. Itse lämmitti hän uunin, hoiti teekeittiön, kävipä ulkotöissäänkin ja sitten napisi, että hänet näännytettiin työllä. Aina pelkäsi hän, että joku syö liikaa tai että vaari ja miniät laiskottelevat. Milloin oli hän kuulevinaan, että ravintolanisännän hanhet olivat takatietä tulossa hänen vihannestarhaansa, ja hän juoksi tuvasta pitkä keppi kädessä ja sitten puolisen tuntia huusi korvia särkevällä äänellä kaalikeittonsa ääressä, joka oli yhtä raihnaista ja laihaa kuin hän itsekkin; milloin taas näytti hänestä varis hiipivän kananpoikien kimppuun ja kovalla melulla syöksyi hän varista kohti. Hän oli äkeissään ja murisi aamusta iltaan huutaen väliin niin, että ohikulkijat kadulla pysähtyivät.

Miehelleen ei hän ollut hellä, nimitteli tätä kuhnuriksi tai rutonsyömäksi. Vaari oli toimeton, saamaton mies, ja jollei muori olisi alituisen häntä liepeestä nykynt, ei hän kenties olisi lainkaan tehnyt työtä, vaan istunut uunilla ja jaaritellut. Pitkästi jutteli hän pojalleen joistakin vihollisistaan ja valitteli loukkauksia, joita hän muka joka päivä sai naapureittensa puolelta osakseen. Häntä oli ikävä kuunnella.

— Niin, sanoi hän kylkiinsä tarttuen. Niin, ristinpystyttämisen juhlan jälkeen myin omin ehdoin heinäa kolmestakymmenestä kopekasta puuta — Niin... Hyvä on... Niinpä siis vedän aamulla heiniä, vapaaehtoisesti, enkä ketään häiritse. Silloinpa tulee pahaksi onneksi, huomaa, Antip Sedelnikov. “Minne heiniä vedät, senkin mokoma”, huutaa ja lyö minua korvalle.

Kirjakin päätä taas kivisti kohmelo ja hän häpesi veljeään.

— Mitä kaikkea viina tekeekään. Voi, hyvä luoja, mutisi hän pudistaen kipeätä päätänsä. Antakaa toki Kristuksen nimessä anteeksi, sisar ja veli, en ole hyvilläni itsekään.

Pyhän kunniaksi ostettiin ravintolasta silli ja keitettiin sen päästä särvintä. Keskipäivällä kaikki istuutuivat juomaan teetä ja joivat sitä kauan, hikeentymiseen saakka ja näyttivät vallan teestä turvonneilta. Senjälkeen vasta käytiin särpimeen käsiksi, kaikki söivät samasta astiasta. Mutta sillin pisti muori piiloon.

Illalla poltti savenvalaja jyrkän teellä astioita. Alhaalla niityllä tytöt lauleskellen leikkivät piirileikkiä. Hanuri soi. Myöskin joen toisella puolen paloi uuni, tytöt lauloivat ja heidän laulunsa kuului kaukaa tahdikkaana ja korvia hyväilevänä. Ravintolassa ja sen ympärillä melusivat miehet laulaen juopuneen lauluaan, kaikki eri ääntä, ja riitelivät niin, että Olga tuontuostakin säpsähti ja sanoi:

— Oi, hyvä luoja!

Häntä kummastutti, että riideltiin lakkaamatta ja että kovimmin ja kauimmin kuuluivat

riitelevän ukot, joiden aika jo olisi ollut kuolla. Mutta lapset ja tytöt kuuntelivat tätä riitaa vähääkään kummastelematta, he näkyivät tottuneen siihen jo kehdosta lähtien.

Keskiyön aika oli ohi, uunit sekä joen tällä että tuolla puolen olivat sammuneet, mutta alhaalla niityllä ja ravintolassa yhä elämöitiin. Vaari ja Kirjak lähenivät latoa, jossa Olga ja Maria nukkuivat. Miehet olivat humalassa, kulkiensa käsi kädessä, olkapäillään toinen toistaan töykkien.

— Anna olla, koetti ukko vakuuttaa. Anna hänen olla — Hän on kunnan eukko — Synti on...

— Ma-aaria, kirkasi Kirjak.

— Anna hänen olla — Synti on — — Kyllä hän eukosta käy...

Molemmat seisoivat hetkisen ladon luona ja poistuivat sitten.

— Ra-akastan kedon kukkia, alkoi ukko yhtäkkiä korkealla korvia särkevällä tenorillaan. Niitä kedoilla poimiskelen.

Sylkäsi sitten, kirosi rumasti ja meni tupaan.

IV.

Muori pani Sashan vahtimaan vihannestarhaansa, etteivät hanhet pääsisi siihen. Oli helteinen elokuun päivä. Ravintoloitsijan hanhet olisivat kylläkin voineet päästä takatietä vihannestarhaan, mutta niillä oli nyt muuta työtä; ne nokkivat ravintolan luona kauroja rauhallisesti keskustellen ja ainoastaan ukkohanhi kohotti korkealle päätään ikäänkuin pitääkseen silmällä, oliko muori keppineen tulossa. Toiset hanhet olisivat voineet tulla alhaalta laaksosta, mutta ne käyskentelivät nyt laitumella kaukana joen takana, missä ne valkealta hohtavana jonona ulottuivat niityn halki.

Sasha seisoj hetkisen, ikävystyi ja huomattessaan, ettei hanhien tulosta ollut pelkoa, meni jyrkänteelle.

Siellä hän huomasi Marian vanhemman tyttären Motjkan, joka seisoj liikkumattomana suunnattoman suurella kivellä ja katseli kirkkoa. Marialle oli syntynyt kolmeltaista lasta, mutta vain kuusi oli jäännyt henkiin, kaikki pelkkiä tyttöjä, ei yhtä ainoata poikaa, ja vanhin oli kahdeksanvuotias. Paljasjalkainen, pitkään paitaan puettu tyttö seisoj auringonpaisteessa, päivä paahtoi suoraan hänen päälakeaan, mutta hän ei sitä huomannut ja näytti olevan kuin paikalleen kivettynyt. Sasha meni hänen rinnalleen ja sanoi kirkkoa katsellen:

— Kirkossa asuu Jumala, ihmisten asunnoissa palaa lamppuja ja kynttilöitä, mutta Jumalan lamput ovat pyhäinkuvainlamppuja, punervia, vihreitä, sinervia kuin silmiä ikänä. Yöllä Jumala kävelee kirkossa ja häntä seuraavat Pyhä Neitsyt ja Nikolai-pyhimys kulta — top, top, top — — Ja vartiaa pelottaa, pelottaa — — Niin, pääskyseni, lisäsi hän matkien äitiään. Ja kun maailmanloppu tulee, kohoavat kaikki kirkot taivaaseen.

— Kel-loi-neen-ko, kysyi Motjka bassoäänellä venyttäen joka tavua.

— Kelloineen. Kun maailmanloppu tulee, pääsevät hyvät ihmiset taivaaseen, mutta äkäiset joutuvat ikuiseen ja sammumattomaan tuleen, pääskyseni. Äidilleni ja Mariallekin Jumala sanoo: Te ette ole ketään loukanneet, menkää siis oikealle paratiisiin, mutta Kirjakille ja muorille sanoo hän: Menkää te vasemmalle, tuleen. Ja se, joka syö paastoaikana kiellettyä ruokaa, joutuu myöskin tuleen.

Hän katseli taivaalle silmät selkosen selälleen ja sanoi: Katsopas taivaalle äläkä räpäytä silmiäsi, niin näet enkeleitä.

Motjka alkoi myöskin katsella taivasta ja hetkinen kului hiljaisuuden vallitessa.

— Näetkö, kysyi Sasha.

— Ei näy, virkkoi Motjka bassoäänellä.

— Mutta minäpä näen. Pikku enkelit lentelevät taivaalla ja siipineen — viuh, viuh niinkuin hyttyset vain.

Motjka mietti hetkisen katse maahan luotuna ja kysyi sitten:

— Joutuuko muori tuleen?

— Joutuu, pääskyseni.

Kiveltä vei aivan alas saakka loiva tasainen rinne ja sitä peitti pehmeänvihreä ruoho, jota teki mieli kädellä silittää tai levätä sillä. Sasha kävi pitkälleen ja vieräi alas. Vakavan ja ankaran näköisenä pullistaen poskensa laskeutui Motjkakin maahan ja alkoi vieräiä. Sitten ratkesi hänen paitansa olkaan asti.

— Miten naurettavaa, sanoi Sasha ihastuksissaan.

He menivät molemmat ylös vielä kerran vieräikseen, mutta samassa kuului tuttu inisevä ääni: "Voi hirveätä!" Hampaaton, luiseva, kyttyräselkäinen muori ajoi lyhyet harmaat hiukset tuulessa liehuen hanhia vihannestarhasta ja huusi:

— Kaiken kaalin sotkivat, senkin kirotut. Vieköön teidät surma, kolmasti kirotut, rutonsyömät! Paha teidät periköön!

Hän huomasi työt, heitti käsistään kepin, otti maasta risun ja tartuttuaan Sashan kaulaan kuivine ja kovine sormineen alkoi piestä häntä. Sasha itki kivusta ja pelosta. Silloin uroshanhi hoippuen jalalta toiselle tuli vanhuksen luo kaula kurollaan ja suhisi jotain, ja kun se taas palasi laumansa luo, niin kaikki naarashanhet tervehtivät sitä hyväksyvästi: krok, krok, krok! Sitten muori ryhtyi pieksämään Motjkaa ja tällöin Motjkan paita taas repesi. Epätoivoissaan ääneen itkien meni Sasha tupaan valittamaan, hänen perässään tuli Motjka, joka myöskin itki, mutta bassoäänellä ja kyyneleitään pyyhkimättä. Hänen kasvonsa olivat niin märät, kuin olisi hän kastanut ne veteen.

— Hyvä isä, ihmetteli Olga, kun he yhdessä tulivat tupaan, Taivasten valtiatar!

Sasha alkoi kertoa, mutta tällöin astui sisään muori läpitunkevalla äänellä huutaen ja riidellen. Tekla suuttui ja tuvassa alkoi aikamoinen melu.

— Ei mitään, ei mitään, lohdutteli Olga silittäen kalpeana ja liikuttuna Sashan päätä. Hän on isoäitisi, olisi synti suuttua häneen. Ei mitään, lapsukaiseni.

Nikolai, jota ainainen huuto, nälkä, häkä ja löyhkä vaivasi, ja joka jo vihasi ja halveksi köyhyyttä, joka häpesi vaimonsa ja tyttärensä silmissä isäänsä ja äitiänsä, laski jalkansa uunilta riipuksiin ja alkoi puhua ärtyneellä itkuisella äänellä kääntyen äitinsä puoleen:

— Te ette saa lyödä häntä. Ei teillä ole mitään oikeutta lyödä häntä.

— Katsohan, kuolemaasiko sinä siellä uunilla teet, tiuskasi hänelle Tekla ilkeyksissään. Pahusko teidät tänne toikaan, senkin tyhjätöimittajat!

Sasha, Motjka ja pikku työt, niin monta kuin heitä olikin, sulloutuivat uunin päälle nurkkaan Nikolain selän taa ja kuuntelivat sieltä kaikkea tätä vaiti, peläten ja heidän pikkuiset sydämensä tykyttivät aivan kuuluvasti. Kun perheessä on sairas, joka on kauan toivottomasti potenu, niin sattuu raskaita hetkiä, jolloin kaikki läheiset arastellen, salaisesti, sydämensä syvyydestä toivovat hänen kuolevan. Vain lapset pelkäävät silloinkin omaisensa kuolemaa ja sitä ajatellessaan tuntevat kauhua. Nytkin työt pidättäen hengitystään katselivat surullinen ilme kasvoillaan Nikolaita luullen, että hän kohta kuolee, ja heidän teki mieli itkeä ja sanoa hänelle jotain hellää, säälivää.

Nikolai puristautui Olgaa vasten ikäänkuin turvaa hakien ja sanoi hänelle hiljaisella väräjäväällä äänellä:

— Olga rakkaani, en voi enää olla täällä. Voimani eivät kestä. Jumalan tähden, Kristuksen

vuoksi, joka on taivaissa, kirjoita sisarellesi Klaudia Abramovnalles, että hän myisi ja panttaisi kaikki, mitä hänellä on, että hän lähettäisi rahaa, sillä me lähdemme täältä. Voi hyvä Jumala, jatkoi hän tuskaisesti, jospa saisi edes toisella silmällä vilkaista Moskovaan. Kunpa edes näkisin siitä unta...

Ja kun tuli ilta ja tupa pimeni, valtasi mielen niin tuskallinen ikävä, että oli vaikea sanoa sanaakaan. Äkäinen muori liotteli ruisleivän kuoria vadissa ja imeksi niitä kauan, koko tunnin. Maria toi lehmän lypsettyään maitosangon ja asetti sen penkille, sitten muori kaasi maidon sangosta kannuihin, hitaasti, kiirehtimättä, nähtävästi tyytyväisenä siihen, ettei sitä nyt paastoaikana kukaan joisi ja että se jäisi kokonaan säästöön. Vain hiukkasen, hyvin vähän, hän kaasi teevadille Teklan lapsia varten. Kun hän ja Maria olivat vieneet kannut kellariin, Motjka yhtäkkiä vavahti, kiipesi uunilta ja tultuaan penkin luo, jolla oli kuppi leivänkuorineen, loiskautti siihen vadista maitoa.

Muori ryhtyi tupaan palattuaan taas imemään kuoriaan ja Sasha ja Motjka katselivat häntä uunilla istuen. Heitä miellytti ajatus, että muori oli tehnyt paastosynnin ja joutuu siis helvettiin. He olivat saaneet lohdun, nukkumaisillaan ollessaan kuvitteli Sasha viimeistä tuomiota: Paloi iso saviuunin muotoinen pätsi ja paholainen, jolla oli sarvet kuin lehmällä, ajoi muoria tuleen pitkällä kepillä, kuten tämä oli äsken ajanut hanhia.

V.

Maarian taivaaseenastumisen pyhän iltama kellon käydessä yhtätoista tytöt ja pojat, jotka kävelivät alhaalla niityllä, alkoivat äkkiä huutaen ja kirkuen juosta kylään päin. Ylhäällä jyrkänteen reunalla istujat eivät ensin voineet käsittää, mistä se johtui.

— Tulipalo, tulipalo, kajahti alhaalta. Palaa!

Ylhäällä istuvat katsahivat taakseen ja heidän silmiään kohtasi kauhea, tavaton näky. Erään reunimmaisen tuvan olkikatosta kohosi tupruava tulipatsas, joka suihkulähteen tavoin sinkautteli itsestään kaikkiin suuntiin palavia kipinöitä, ja samassa leimahti koko katto kirkkaaseen liekkiin ja tuli alkoi räiskyä.

Kuun valo kalpeni ja koko kylää valaisi punainen värisevä palo, mustat varjot kulkivat maata pitkin, haisi palaneelta. Alhaalta paikalle kiiruhtavat ihmiset eivät hengästyksissään voineet puhua, vaan vapisivat, tyrkkivät toisiaan, lankeilivat, ja tottumattomia kun olivat häikäisevään valoon, näkivät huonosti eivätkä tunteneet toisiaan. Tuntui kauhealta. Varsinkin se tuntui hirveältä, että ylhäällä savun seassa lenteli kyyhkysiä ja että kyläravintolassa, jossa ei vielä tiedetty tulipalosta mitään, yhä laulettiin ja soitettiin, ikäänkuin kaikki olisi ollut, niinkuin olla piti.

— Semjon sedän talo palaa, huudahti joku kovalla raa'alla äänellä.

Maria hääri tupansa luona itkien, käsiään väännellen, hampaat kolisten, vaikka tulipalo oli kaukana kylän toisella laidalla. Nikolai tuli tuvasta huopasaappaat jaloissaan, lapset juoksivat ulos paitasillaan. Kymmenysmiehen tuvan luona alettiin lyödä malmilevyyn. Pom, pom, pom, kajahteli ilmassa ja tuo tiheään uudistuva väsymätön ääni sai sydämen kouristumaan ja ilman tuntumaan kylmältä. Vanhat eukot seisoivat pidellen käsissään pyhäinkuvia. Pihoilta ajettiin tielle lampaita, vasikoita, lehmiä, kannettiin arkkuja, nahkoja ja saaveja. Pikimusta ori, jota ei päästetty hevoslaumaan, koska se potki ja haavoitti toisia hevosia, juoksenteli nyt vapaaksi päästettynä tömistäen ja hirnuen pitkin kylää, kunnes yhtäkkiä seisahtui rattaitten ääreen ja alkoi takajaloillaan niitä potkia.

Joen toisella puolella ruvettiin soittamaan kirkonkelloja.

Palavan talon luona oli kuuma ja niin valoisa, että jokainen ruoho näkyi selvästi. Erään arkun päällä, joka oli ehditty pelastaa, istui Semjon, isonenäinen, punatukkainen mies, lippalakki syvälle korviin saakka vedettynä ja liivisillään. Hänen vaimonsa makasi kasvot maata vasten pyörryksissä ja valitti. Muuan noin kahdeksankymmenen vanha matalakasvuinen, suuripartainen, peikkoa muistuttava ukko, joka ei ollut paikkakuntalainen, vaan jolla nähtävästi oli tulipalon kanssa jotain tekemistä, käveli tulipalon ääressä hatutta ja valkea nyytti käsissä. Tuli kajasti hänen kaljuun päälakeensa. Kylänvanhin, Antip Sedelnikov, joka oli tummaverinen ja mustatukkainen kuin mustalainen, lähestyi kirves kädessä tupaa ja löi akkunan toisensa jälkeen säpäleiksi, tietämätöntä miksi, ja alkoi sitten hakata portaita.

— Eukot, tuokaa vettä, huusi hän. Kone tänne! Joutuin!

Samat miehet, jotka äsken olivat remunneet ravintolassa, kantoivat hartioillaan

paloruiskua. He olivat kaikki juovuksissa, kompastelivat, lankeilivat ja kaikilla oli kasvoillaan avuton ilme ja kyyneleet silmissä.

— Tytöt, vettä, huusi myöskin juopunut kylänvanhin. Joutukaa, tytöt!

Eukot ja tytöt juoksivat alas lähteelle ja laahasivat vuorelle täysiä ämpäreitä ja vesikorvoja juostakseen jälleen kaadettuaan veden ruiskuun takaisin lähteelle. Olga, Maria, Sasha ja Motjkakin olivat kantamassa. Vettä pumppusivat eukot ja pikku pojat, letku suhisi ja kylänvanhin ohjaten sen milloin oveen milloin akkunoihin, pidätteli sormellaan vesisuihkua jonka vuoksi se suhisi vieläkin kovemmin.

— Kelpo poika olet, Antip, kuului hyväksyviä huutoja. Koeta parhaasi!

Ja Antip tunkeutui eteiseen suoraan tuleen ja huusi sieltä:

— Pumpatkaa! Tehkää, mitä voitte, oikeauskoiset, tällaisen onnettomuuden satuttua.

Miehet seisoivat talon luona yhdessä ryhmässä mitään tekemättä ja katselivat tuleen. Ei kenkään tiennyt, mihin ryhtyä, kukaan ei osannut tehdä mitään, ja yltympärillä oli viljaa, aumoja, heinää, latoja, kuivia risukasoja. Myöskin Kirjak ja ukko Osip seisoivat siinä molemmat hutikassa. Ja ikäänkuin haluten puolustaa toimettomuuttaan puheli ukko kääntyen maassa makaavan eukon puoleen:

— Miksi, kuomaseni, tässä ponnisteltaisiin. Tupa on vakuutettu, mitä siis...

Semjon kertoili milloin kenellekin, mistä tuli oli saanut alkunsa.

— Juuri tuo sama ukko, tuo nyyttiniekka, kenraali Shukovin palvelija. Hän oli meidän kenraalillamme, joka Herrassa levätköön, kokkina. Tulee illalla, pyytää yöksi taloon... No, joimme tietysti lasin mieheen. Eukko hääräili teekeittiöineen juottaakseen ukolle teetä ja onnettomuudeksi asetti teekeittiön eteiseen, tuli lieskahti torvesta, tuota noin, suoraan kattoon, olkiin. Valmista oli. Vähältä piti, ettemme itse palaneet. Ja ukon lakki paloi, voi synti sentään.

Malmilevyä lyötiin lakkaamatta ja usein helähti kirkonkello joen takaa. Olga läähätti tulen hohteessa ja katseli kauhistuneena punaisia lampaita ja rusottavia kyyhkysisiä, jotka lentelivät savussa, ja juoksi milloin mäkeä ylös, milloin alas. Hänestä tuntui, että tuo soitto oli terävänä okaana tunkeutunut hänen sieluunsa, ettei tulipalo koskaan lakkaa, että Sasha on kadonnut. Ja kun tuvan katto räiskyen luhistui, niin ajatus, että koko kylä nyt ehdottomasti palaa heikonsi hänet niin, ettei hän enää jaksanut kantaa vettä, vaan istui jyrkänteellä vesisangot vieressään. Hänen rinnallaan ja alempana mäellä istui eukkoja äännellen kuin itkuvirren vedossa.

Mutta samassa tuli toiselta puolelta kaupunkilaistalosta kaksissa ajoneuvoissa kauppa-apulaisia ja työmiehiä tuoden tullessaan paloruiskun. Tuli myöskin aivan nuori ylioppilas ratsain valkea mekkonsa levällään. Alkoi kuulua kirveen kolinaa, syttynyttä salvosta vastaan asetettiin portaat ja niitä pitkin kiipesi samalla kertaa viisi henkeä, etunenässä ylioppilas, joka punotti ja huusi terävällä, käheällä äänellä ja sellaisella sävyllä, kuin olisi tulipalojen sammuttaminen hänelle vallan totuttu tehtävä. Tupa revittiin hirsiksi, navetta, punos-aita ja lähin auma hajotettiin tieltä.

— Älkää antako särkeä, kuului joukosta ankaria ääniä. Älä anna!

Kirjak lähti tupaa kohti päättävän näköisenä, ikäänkuin olisi aikonut estää äskentulleet repimästä tupaa, mutta eräs työmies pyöräytti hänet takaisin ja iski häntä poskelle. Alettiin nauraa, työmies löi vielä kerran, Kirjak kaatui ja ryömi nelinkontin takaisin joukkoon.

Joen toiselta puolen tuli kaksi hattupäätä tyttöäkin, ylioppilaan sisaria kai. He seisoivat taampana ja katselivat tulipaloa. Hajotetut hirret eivät enää palaneet, vaan savusivat kuitenkin kovasti. Ylioppilas, jolla oli letku hallussaan, johti suihkun milloin savuaviin hirsiiin, milloin miehiin, milloin taas vettä kantaviin eukkoihin.

— Yrjö, huusivat tytöt hänelle nuhdellen ja levottomina. Yrjö!

Tulipalo sammui. Vasta kun hajaannuttiin, huomattiin, että alkoi jo sarastaa ja että kaikki olivat kalpeita ja hiukan ruskettuneita. Aamuisin viimeisten tähtien sammussa näyttää aina siltä. Erotessaan miehet naureskelivat sekä tekivät pilaa kenraali Shukovin kokista ja palaneesta lakista. Heidän teki jo mieli sytyttää leikkitulipalo ja heistä tuntui melkein ikävältä, että tuli oli sammunut niin pian.

— Te, herra, sammutitte hyvin, sanoi Olga ylioppilaalle. Teidät pitäisi saada meille Moskovaan, siellä on tulipalo harva se päivä.

— Oletteko te sitten Moskovasta, kysyi toinen neideistä.

— Sieltä juuri. Mieheni palveli “Slaavilaisessa Basarissa”. Ja tässä on tyttäreni, sanoi hän osottaen Sashaa, joka kylmissään painautui hänen turviinsa. Myöskin moskovalainen, herra.

Molemmat neidit sanoivat ranskaksi jotain ylioppilaalle ja tämä antoi Sashalle kaksikymmenkopekkaisen. Osip ukko näki sen ja toivo valkaisi äkkiä hänen kasvonsa.

— Luojalle kiitos, teidän jalosukuisuutenne, ettei tuullut, sanoi hän ylioppilaalle. Muuten olisi palanut tunnissa. Teidän jalosukuisuutenne, hyvä herrasväki, lisäsi hän hämillään matalammalla äänellä, aamu on kylmä, pitäisi lämmitellä, antakaa armossanne, jotta saisin puolipullosen.

Hänelle ei annettu mitään ja hän alkoi kurkkuaan koristellen kävellä laahustaa kotiin. Olga seisoi kylän reunassa ja katseli, kuinka molemmat rattaat menivät kaalaamosta joen yli ja miten herrasväki kulki niittyä pitkin. Heitä odottivat toisella puolella ajopelit. Tultuaan tupaan kertoi hän ihastuksissaan miehelleen:

— Kuinka hyviä ja kauniita he ovatkaan! — Entäs neidit — kuin kerubeja.

— Pahus heidät periköön, virkkoi uninen Tekla kiukkuisesti.

VI.

Maria tunsu itsensä onnettomaksi ja puheli, että hän mielellään tahtoisi kuolla. Teklaa taas päinvastoin tällainen elämä miellytti: köyhyys, siivottomuus ja lakkaamaton riita. Hän söi valitsematta, mitä annettiin, nukkui missä ja millä sattui. Pesuvedet viskasi hän vullan portaitten päähän, läiskäytti vain kynnykseltä, vieläpä astuskeli paljain jaloin lätäkössä. Jo ensi päivästä alkaen alkoi hän vihata Olgaa ja Nikolaita juuri siksi, ettei tämä elämä heitä miellyttänyt.

— Katsotaanhan, mitä saatte syödäksenne, mokomakin moskovalainen aatelisväki, sanoi hän ilkkuen. Katsotaanhan!

Kerran aamulla, oltiin jo alkupuolella syyskuuta, Tekla toi alhaalta kaksi ämpäriä vettä. Pakkasesta punakka, terve ja kaunis hän oli. Maria ja Olga istuivat pöydän ääressä juoden teetä.

— Juokaa terveydeksenne, virkkoi Tekla pilkallisesti. Kas vain, millaisia rouvia, lisäsi hän asettaen vesisangon paikalleen. Ovat ottaneet tavakseen juoda joka päivä teetä. Kunhan vain se ei turvotuttaisi teitä, jatkoi hän katsellen vihamielisesti Olgaa. Onkin Moskovassa maleksinut itselleen turpean naaman, senkin lihaläntti!

Hän heilautti korentoa ja iski Olgaa olkapäähän sillä seurauksella, että molemmat miniät vain löivät kätensä yhteen ja sanoivat:

— Voi, hyvä isä!

Sitten Tekla meni joelle liinavaatteitten pesuun ja toraili koko tien niin, että kuului tupaan.

Päivä kului. Tuli pitkä syysilta. Kaikki muut paitsi Tekla, joka oli mennyt joen taa, kerivät tuvassa silkkiä. Silkki otettiin valmistettavaksi lähellä olevasta tehtaasta ja koko perhe ansaitsi sillä vähän, parisenkymmentä kopekkaa viikossa.

— Herrain vallassa oli parempi elellä, puheli vaari silkkiä kerien. Sai tehdä työtä, nukkua, syödä, kutakin ajallaan. Päivälliseksi saatiin kaalia ja puuroa ja illalliseksi niinikään kaalia ja puuroa. Kurkkuja ja kaalia oli yllinkyllin. Sai syödä vapaasti, minkä ikinä mieli teki. Ja ankarampia oltiin. Jokainen muisti paikkansa.

Paloi vain yksi lamppu, se valaisi himmeästi ja savuten. Kun joku varjosti lampun ja suuri varjo lankesi akkunaan, näkyi kirkas kuunvalo. Osip vaari kertoili harvakseltaan, miten oli eletty maaorjuuden aikana, kuinka näillä samoilla paikoilla, joilla elämä nyt oli niin ikävää ja köyhää, metsästeltiin ajokoirilla ja vinttikoirilla, kuinka kierron aikana miehille juotettiin viinaa, miten Moskovaan meni kokonaisia kuormastoja pyydettyjä lintuja nuoren herrasväen tarpeeksi. Pahoja ihmisiä rangaistiin ruoskimalla tai lähetettiin Tverin tiloille, mutta hyviä palkittiin.

Mummokin kertoi yhtä ja toista. Hän muisti kerrassaan kaikki. Hän kertoi rouvastaan, hyvästä ja jumalaapelkäävästä naisesta, jonka mies oli juomari ja irstailija ja jonka kaikki tyttäret joutuivat naimisiin, Jumala tiesi kuinka. Yksi meni juopolle, toinen porvarille, kolmas taas vietiin salaa (muori itse, joka oli silloin vielä nuori tyttö, oli auttanut). Kaikki he pian kuolivat suruun ja samoin heidän äitinsä. Tätä kaikkea muistellessaan pisti muori

vähän itkuksikin.

Äkkiä joku kolkutti ovea ja kaikki säpsähtivät — Osip setä, päästä yöksi sisään! Tupaan astui pieni kaljupäinen ukko, kenraali Shukovin kokki, sama mies, jonka lakki oli palanut. Hän istuutui, kuunteli ja alkoi myöskin muistella ja kertoa juttujaan. Istuen jalat riipuksissa uunilla kuunteli Nikolai puhetta ja kyseli vähän väliä ruokia, joita herrasväessä valmistettiin. Puhuttiin pihveistä, kotleteistä, monenlaisista liemistä, kastikkeista ja kokki, joka myöskin muisti kaikki hyvin, nimitteli ruokia, joita ei enää tehdä. Niinpä oli laitettu ruokaa, jota valmistettiin häränsilmistä ja sanottiin “silmänavajaisiksi”.

— Valmistettiinko silloin marsalkka-kotletteja, kysyi Nikolai.

— Ei.

Nikolai pudisti nuhdellen päätään ja sanoi:

— Voi teitä, kehoja kokkeja olitte.

Istuen ja maaten uunilla katselivat tytöt alas silmää räpäyttämättä. Heitä näytti olevan paljon, kuin pilvissä kerubeja. Kertomukset miellyttivät heitä, he huokailivat, säpsähtelivät ja kalpenivat milloin ihastuksesta, milloin pelosta. Muoria, joka kertoi mielenkiintoisemmin kuin muut, he kuuntelivat hengittämättä ja uskaltamatta hiiskahtaakaan.

Pantiin vaieten maata. Kertomuksien liikuttamina ajattelivat vanhukset, kuinka ihana on nuoruus, josta, olipa se sitten millainen tahansa, jää mieleen vain se, mikä on ollut elävää, iloista ja liikuttavaa. Ja he ajattelivat, miten hirvittävän kylmä on kuolema, joka ei enää itseään kauan odotuta, parasta on olla sitä ajattelematta. Lamppu sammui. Ja hämärä ja kaksi kuun räikeästi valaisemaa akkunaa ja hiljaisuus ja kätkeyeen narina muistuttivat jostain syystä vain siitä, että elonaika on jo ohi, ettei sitä saa millään takaisin... Vaivut nukahtaen horrokseen — yhtäkkiä koskettaa joku olkapäätä ja puhaltaa poskeesi uni on tiessään — ruumis tuntuu kuoleutuneelta ja kuoleman ajatukset hiipivät mieleen. Jos kääntyy toiselle kyljelle, unohtaa kuoleman, mutta päässä harhailevat vanhat ikävät mietteet puutteesta, ravinnosta, että jauhon hinta on noussut, ja hetkisen kuluttua muistuu taas mieleen, että elonaika on ohi, ettei sitä saa takaisin...

— Voi, hyvä Jumala, huokasi kokki.

Joku kolkutti hiljaa akkunaan. Tekla oli kaiketi palannut. Olga nousi ja haukotellen, rukousta soperellen avasi oven sekä päästi eteisen salvan. Mutta ketään ei tullut sisään, kävi vain kylmä viima ulkoa ja kuu alkoi äkkiä valaista. Avoimesta ovesta näki sekä hiljaisen ja aution tien että taivaalla kulkevan kuun.

— Kuka siellä, huudahti Olga.

— Minä, kuului vastaus. Minä se olen.

Oven vieressä seisoj Tekla seinään nojaten aivan alastomana. Hän värisi kylmästä, hänen hampaansa kalisivat ja kuun kirkkaassa valossa hän näytti hyvin kalpealta, kauniilta ja kummalliselta. Hänen ruumiinsa varjot ja kuun hohde iholla pistivät kumman terävästi silmään ja erittäin tarkasti erottautuivat hänen tummain kulmakarvainsa ja nuoren lujan rintansa piirteet.

— Toisella puolella ilkimykset riisuiivat minut, päästivät näin, virkkoi hän. Tulin kotiin vaatteitta, niinkuin tulini maailmaankin. Tuo vaatteet!

— Tulehan tupaan, sanoi Olga alkaen myös väristä.

— Kunhan vanhukset eivät näkisi.

Muori jo todellakin rähisi levottomana ja vaari kyseli: “Ken siellä?” Olga toi paitansa ja hameensa, puki Teklan ja sitten molemmat hiljaa, koettaen olla lyömättä ovia, astuivat tupaan.

— Sinäkö, kelvoton, siellä olet, ärisi muori äkäisenä arvattuaan, kuka tulija oli. Paha sinut, senkin yölinnun, periköön!

— Ei mitään, ei mitään, kuiskaili Olga verhoten Teklaa. Ei mitään, kyyhkyseni.

Hiljeni taas. Tuvassa nukuttiin aina huonosti. Jokin hellittämätön tunkeileva tuska esti jokaista nukkumasta. Vaarin selkää särki, muoria vaivasivat huolet ja ilkeys, Maria pelkäsi, lapsia kutitti ja nälätti. Nytkin oli uni levotonta, käänneltiin kyljeltä toiselle, puhuttiin unissa, noustiin juomaan.

Tekla alkoi äkkiä ulvoa kovalla ja raa’alla äänellä, mutta hillitsi samassa itsensä ja vain harvakseltaan nyyhki, yhä hiljaisemmin ja matalammin, kunnes vaikenä. Aika ajoin kuului joen toiselta puolen kellon ääni, mutta kello löi kummallisesti, ensin viisi, sitten kolme.

— Voi, hyvä Jumala, huokaili kokki.

Ikkunoista oli vaikea päättää, paistoiko vielä kuu, vai tekikö aurinko jo nousuaan. Maria nousi, meni ulos ja kuului pihalla lypsävän lehmää puhellen. Seiso-o! Muorikin meni ulos. Tuvassa oli vielä pimeä, mutta saattoi jo erottaa kaikki esineet.

Nikolai, joka ei ollut nukkunut koko yönä, kiipesi uunilta. Hän veti vihreästä arkusta esiin hännystakkinsa, puki sen ja mennen akkunan luo silitteli sen hihoja, piti kiinni liepeistä ja hymyili. Sitten hän varovasti riisui takin, kätki sen arkkuun ja kävi taas pitkäkseen.

Maria palasi ja ryhtyi uunia lämmittämään. Hän ei nähtävästi vielä ollut aivan valveilla ja heräsi lopullisesti vasta nyt liikkeellä ollessaan. Hän oli kaiketi uneksinut jostain, tahi johtuivat hänen mieleensä eiliset kertomukset, koskapa hän makeasti venyttelihe uunin ääressä ja sanoi:

— Ei, vapaus on parempi.

VII.

Kylään tuli herra, komisariota sanottiin nimittäin herraksi. Milloin ja miksi hän tulee, tiedettiin kylässä jo viikko sitten. Shukovossa oli vain neljäkymmentä taloa, mutta maksamattomia valtion- ja kunnanveroja oli kertynyt yli kahden tuhannen.

Komisario asettui kylän ravintolaan. Hän joi siellä kaksi lasia teetä ja meni sitten jalan kylänvanhimman tupaan, jonka luona verovelkaisten joukko jo odotteli. Kylänvanhin Antip Sedelnikov oli huolimatta nuoruudestaan, hän oli vähän yli kolmikymmenvuotias, ankara ja piti aina päällystön puolta, vaikkakin itse oli köyhä ja maksoi veronsa epäsäännöllisesti. Hänelle nähtävästi tuotti mielihyvää se, että hän oli kylänvanhin, ja häntä hiveli tietoisuus vallastaan, jota hän ei osannut osottaa muuten kuin ankaruudella. Kyläkokouksissa häntä pelättiin ja toteltiin. Sattui niinkin, että hän tiellä tai ravintolan luona hyökkäsi humalaisen kimppuun, sitoi hänen kätensä selän taakse ja pisti putkaan. Panipa hän kerran sinne muorinkin siitä syystä, että tämä tultuaan Osipin sijasta kyläkokoukseen oli alkanut siellä torailla. Kokonaisen vuorokauden piti hän muoria kopissa. Kaupungissa hän ei ollut elänyt eikä koskaan lukenut kirjoja, mutta jostakin oli hän painanut mieleensä joukon viisaita sanoja ja käytti niitä mielellään keskustelussa, seikka, jonka tähden häntä kunnioitettiin, vaikkakaan ei aina ymmärretty.

Kun Osip astui verokirjoineen kylänvanhimman tupaan, istui komisario, laihaannakkea harmaatakinen ukko pitkine valkoisine partoineen, etunurkassa pöydän ääressä ja kirjoitti jotain muistiin. Tupa oli siisti, seinillä oli kirjavanaan sanomista leikeltäviä kuvia ja parhaalla paikalla, pyhäinkuvain vieressä, oli entisen bulgarialaisen ruhtinaan Battenbergin muotokuva. Pöydän vieressä seisoivat kätet rinnallaan ristissä Antip Sedelnikov.

— Tämä mies, teidän jalosukuisuutenne, on velkaa 119 ruplaa, sanoi hän, kun Osipin vuoro tuli. Ennen pääsiäistä maksoi hän ruplan, siitä perin ei ole antanut kopekkaakaan.

Komisario kohotti katseensa Osipiin ja kysyi:

— Miksikä niin, velihopea?

— Armahtakaa, Jumalan tähden, teidän jalosukuisuutenne, alkoi Osip levottomana. Suvaitkaa kuulla, suvella Ljutoretskin herra pyytää heiniä myymään. Myy nyt heiniä, sanoo. Miksikä en? Minulla oli satakunta puutaa myytävänä, eukot olivat niittäneet poikki. Sovittiin kaupoista — Kaikki hyvin, vapaaehtoisesti...

Hän valitti kylänvanhimman menettelystä ja tavan takaa kääntyi miesten puoleen ikäänkuin vaatien heitä todistajiksi. Hänen kasvonsa punettuivat ja hiestyivät ja silmät saivat terävän häijyn ilmeen.

— En käsitä, miksi tuollaista puhut, sanoi komisario. Kysyn sinulta, sinulta minä kysyn,

miksi et maksa veroa? Kaikki te jätätte maksamatta, minunkos tässä on teistä vastattava?

— En voi.

— Nämä sanat ovat seurauksettomia sanoja, sanoi kylänvanhin. Toden totta. Tshikildejevit ovat varatonta väkeä, mutta suvaitkaa kysyä muilta, syy on kerta kaikkiaan, niin onkin, viinan. Ja veijareita ovat. Eivät ymmärrä mitään.

Komisario kirjoitti jotakin muistiin ja sanoi Osipille rauhallisella tasaisella äänellä, ikäänkuin olisi pyytänyt vettä:

— Mene tiehesi!

Pian hän matkusti pois. Kun hän istuutui yksinkertaisiin ajoneuvoihinsa ja ryki, niin jo hänen pitkästä laihasta selästään saattoi nähdä, ettei hän enää muistanut Osipia, ei kylänvanhinta, ei shukovolaisten verovelkoja, vaan ajatteli omia asioitaan. Hän ei ehtinyt ajaa virstaakaan, kun Antip Sedelnikov jo vei Tshikildejevin tuvasta teekeittiön, hänen jäljessään kulki muori huutaen vinkuvalla äänellä, rintaansa jännittäen:

— En anna. Enkä anna sinulle, kirottu mies!

Antip kulki nopeasti, pitkin askelin ja kyyryselkäinen raivostunut muori ajoi häntä takaa ollen vähällä langeta. Hänen huivinsa oli valunut harteille, harmaan vihertävät hiukset liehuivat tuulessa. Äkkiä hän pysähtyi ja alkoi, kuin todellinen kapinoitsija ainakin, lyödä nyrkeillään rintaansa ja huusi vielä kovemmin, laulavalla äänellä ja melkein itkien:

— Kristikansa, kaikki jotka Jumalaan uskotte! Voi, vääryyttä tekevät!

Hyvät ystävät, minua ahdistetaan. Voi, voi, kultaseni, tulkaa apuun!

— Muori hoi, sanoi ankarasti kylänvanhin. Pysyhän järjissäsi!

Teekeittiötä tuli Tshikildejevin tuvassa lopullisen ikävä. Sen kadottamisessa oli jotain alentavan loukkaavaa, aivan kuin olisi äkkiä riistetty tuvan kunnia. Ennemmin olisi kylänvanhin saanut viedä pöydän, kaikki penkit, kaikki astiat, näin tyhjältä ei sittenkään olisi näyttänyt. Muori huusi, Maria itki ja tytöt nähdessään hänen itkevän tekivät samoin. Vaari istui tuntien itsensä syylliseksi nurkassa allapäin ja oli vaiti. Nikolaikin oli vaiti. Muori rakasti ja sääli häntä, mutta nyt hän unohti säälin, syöksyi sättien ja soimaten hänen kimppuunsa ja heristi hänelle nyrkkiä aivan hänen kasvojensa edessä. Hän huusi, että Nikolai oli kaikkeen syypää. Miksi oli hän lähettänyt niin vähän apua, vaikka itse oli kirjeissään kehunut ansainneensa "Slaavilaisessa Basarissa" 50 ruplaa kuussa? Miksi hän oli tullut tänne ja lisäksi perheineen? Jos hän kuolee, niin millä rahoilla hänet haudataan? Oli sääli katsella Nikolaita, Olga ja Sashaa.

Ukko voihkasi, otti lakkinsa ja meni kylänvanhimman luo. Ilta jo pimeni. Antip Sedelnikov sulatteli jotain uunin luona pullistellen poskiaan. Huoneessa tuntui olevan häkää. Hänen lapsensa, jotka olivat laihoja, pesemättömiä ja yhtä huononnäköisiä kuin Tshikildejevinkin perheen lapset, hyörivät lattialla. Ruma kesakkoinen, isovatsainen vaimo keri silkkiä. Perhe oli onneton ja rutiköyhä, vain Antip näytti reippaalta ja kauniilta. Penkillä oli vierekkäin viisi teekeittiötä. Vaari teki ristinmerkin Battenbergin kuvan edessä ja sanoi:

— Antip, armahda Jumalan tähden ja anna teekeittiö takaisin!
Kristuksen tähden!

— Anna kolme ruplaa, niin saat.

— En voi.

Antip pullisti poskensa, tuli humisi ja pihisi kuvastuen teekeittiöiden kylkiin. Vaari rypisteli hattuaan ja sanoi mietittyään:

— Anna pois!

Tummaverinen kylänvanhin näytti jo aivan mustalta ja muistutti noitaa; hän kääntyi Osipin puoleen ja virkkoi ankarasti ja nopeasti:

— Kaikki riippuu semstvopäälliköstä. Hallinnollisessa istunnossa kahdentenakymmenentenäkuudentena päivänä voit osottaa suullisesti tai kirjallisesti aihetta tyytymättömyyteesi.

Osip ei ymmärtänyt mitään, vaan tyytyi tähän ja meni kotiin.

Noin kymmenen päivän perästä tuli komisario, viipyi tunnin verran ja ajoi pois. Sää oli niihin aikoihin tuulinen ja kylmä, joki oli jäänyt, mutta lunta vaan ei tullut ja kelirikko teki haittaa. Kerranpa pyhänä ennen illan tuloa naapurit pistäytyivät Osipin luo istumaan ja juttelemaan. Istuttiin pimeässä tulta sytyttämättä, koska työnteko olisi ollut synty. Saatiin kuulla joitain uutisiakin, melko epämieluisia muuten. Niinpä oli parista kolmesta talosta viety veroveloista kanat ja lähetetty ne kunnan hallitukseen, jossa ne olivat kuolleet, kun kukaan ei ollut niitä syöttänyt. Oli otettu lampaista, ja kun niitä kuljetettiin kiinnikytkettyinä ja muuteltiin joka kylässä uusiin ajoneuvoihin, oli yksi heittänyt henkensä. Ja nyt yritettiin ratkaista kysymystä siitä, kuka oli syyllinen.

— Semstvo, sanoi Osip. Kukas muu sitten!

— Tietysti semstvo.

Semstvoa syytettiin kaikesta, maksamattomista veroista, sorrosta, kadosta, vaikka yksikään ei tiennyt, mitä semstvo merkitsi. Niin oli asianlaita ollut siitä pitäen, kun rikkaat rahvaanmiehet, joilla oli omia tehtaita, kauppoja ja majataloja, olivat olleet kunnanvaltuutettuina, jääneet tyytymättömiksi ja sitten tehtaissaan ja anniskeluissaan alkaneet soimata semstvoa.

Puhuttiin siitä, ettei Jumala anna lunta, pitäisi vetää puita, mutta mättäitä ei voi ajaa eikä kulkea. Ennen noin 15-20 vuotta sitten olivat shukovolaisten keskustelut olleet paljon mielenkiintoisempia. Silloin oli jokainen ukko näyttänyt siltä, kuin olisi hänellä ollut säilytettävänä salaisuus, kuin olisi hän jotain tiennyt ja jotain odottanut. Silloin puhuttiin kultakirjaimisesta kirjasta, maan jaosta, uusista maista, aarteista ja viittailtiin johonkin. Mutta nyt ei shukovolaisilla ollut mitään salaisuuksia, koko heidän elämänsä oli kuin kämmenellä kaikkien nähtävissä ja he voivat puhua vain puutteesta ja ravinnosta, siitä ettei ollut lunta.

Vaiettiin, ja taas tulivat mieleen kanat ja lampaat ja ryhdyttiin ratkaisemaan, kuka on syyllinen.

— Semstvo, virkkoi Osip alakuloisena. Kukas sitten.

VIII.

Pitäjän kirkko oli kuuden virstan päässä Kosogorovissa; siellä käytiin vain tarpeen vaatiessa, kun täytyi viedä lapsia ristittäväksi, käydä vihillä tahi toimittaa kuolinmessu. Mutta rukoilemassa käytiin joen takana. Pyhinä, hyvän sään aikana, tytöt pukeutuivat juhlapukuun ja menivät joukolla päiväkirkkoon, ja hauska oli nähdä heidän kulkevan niityn poikki punaisissa, keltaisissa ja sinisissä puvuissaan. Kun oli huono sää, pysyivät kaikki kotosalla. Pitäjän kirkossa käytiin ripillä. Niiltä, jotka eivät suuren paaston aikana ehtineet käydä ripillä, otti pappi pääsiäisviikolla siunatessaan ristisaattueineen tuvat viisitoista kopekkaa.

Vaari ei uskonut Jumalaa, koskapa tuskin koskaan ajattelikaan häntä. Hän tunnusti ylikuonnollisen olemassaolon, mutta sanoi sen olevan vain akkoja koskevan asian, ja kun hänen läsnäollessaan puhuttiin uskonnosta tai ihmeistä ja kysyttiin häneltä jotain, niin hän sanoi vastenmielisesti ja päättään raapien:

— Kukapa sen tietää.

Muori uskoi, mutta jollain lailla hämärästi. Kaikki sekautui hänen muistissaan ja tuskin oli hän alkanut ajatella syntiä, kuolemaa ja sielunpelastusta, kun puute ja huolet valtasivat hänen ajatuksensa ja hän unohti heti, mitä oli ajatellut. Rukouksia hän ei muistanut ja seisahtui usein iltaisin maatapanon aikana pyhäinkuvain eteen ja kuiskaili:

— Oi, pyhä Kasanilainen Jumalanäiti, oi, pyhä Smolenskin Jumalanäiti, oi, pyhä Kolmikäsinen Jumalanäiti...

Maria ja Tekla tekivät ristinmerkkejä ja kävivät joka vuosi ripillä, mutta eivät ymmärtäneet mitään. Lapsia ei opetettu rukoilemaan, heille ei puhuttu jumalasta mitään eikä opetettu mitään sääntöjä, kiellettiin vain paastoaikana syömästä kiellettyjä ruokia. Muissa perheissä oli asianlaita melkein sama, vähän oli uskovia, vähän sellaisia, jotka olisivat jotain ymmärtäneet. Samalla kuitenkin kaikki rakastivat pyhää raamattua, rukoilivat hellästi ja hartaasti, mutta ei ollut kirjoja, kenkään ei osannut lukea eikä selittää ja sentähden, että Olga joskus luki evankeliumia, kunnioitettiin häntä ja kaikki teittelivät sekä häntä että Sashaa.

Olga kävi usein temppelien suojeluspyhain juhlilla ja hartaushetkillä lähikylissä tai piirikunnan pääkaupungissa, jossa oli kaksi luostaria ja kaksikymmentäseitsemän kirkkoa. Hän oli hajamielinen ja pyhiinvaelluksillaan ollessa unohti hän täydelleen perheensä ja vasta kotiin palatessaan teki ilokseen sen keksinnön, että hänellä oli mies ja tytär ja puhui silloin hymyillen ja loistaen:

— Jumalan armo on osanani.

Kylän elämä tuntui hänestä inhottavalta ja vaivasi häntä. Eliaan päivänä juotiin, Maarian taivaaseenastumisen päivänä juotiin, ristinpystyttämisen juhlapäivänä juotiin. Pyhän Neitsyen esirukouksen juhlanä vietettiin Shukovossa seurakunnan pyhää. Sen kunniaksi joivat miehet kolme päivää, joivat 50 ruplaa yleisiä rahoja ja lisäksi vielä keräsivät kaikista taloista viinarahaa. Ensimmäisenä päivänä teurastettiin Tshikildejevin lammas. Sitä syötiin aamulla, päivällä ja illalla, syötiin ahmimalla ja vielä keskellä yötä nousivat lapset

syömään. Kirjak oli kaikki kolme päivää kauheasti päissään ja ryyppäsi kaikki, jopa lakkinsa ja saappaansakin sekä pieksi Mariaa niin kovasti, että tätä valeltiin vedellä. Ja sitten kaikkia hävetti ja inhotti.

Muuten Shukovossakin, tässä lurjusten pesässä, oli kerran oikea uskonnollinen juhla. Elokuussa kannettiin pitkin piirikuntaa kylästä kylään pyhäinjäännöksiä. Sinä päivänä, jona kulkuetta odotettiin Shukovoon, oli hiljaista ja pilvistä. Tytöt olivat jo aamulla lähteneet loistavanvärisiin juhlapukuihinsa puettuina pyhäinkuvaa vastaan ja toivat sen illan suussa ristikulkuessa lauluja laulaen. Samaan aikaan alkoi joen takaa kuulua heleä kellojen soitto. Suunnaton kylän omien asukkaiden ja vierasten joukko täytti tien, melua, pölyä, tungosta — — Vaari, muori, Kirjak — kaikki kurkottivat kätensä pyhäinkuvaa kohti, katselivat sitä ahnaasti ja puhelivat itkien:

— Puolustajamme! Oma äitimme! Puolustajamme!

Kaikki tuntuivat yhtäkkiä ymmärtäneen, etteivät rikkaat ja voimakkaat vielä olleet kaikkea anastaneet, että vielä oli olemassa turva loukkauksia, orjan vapaudettomuutta, raskasta, sietämätöntä puutetta ja hirveää viinaa vastaan.

— Puolustajamme, oma äitimme, itki Maria. Oma äitimme!

Mutta kun rukoushetki oli pidetty ja pyhäinkuva viety pois, alkoi kaikki taas mennä vanhaa menoaan ja kyläravintolasta kuulua raakoja juopuneita ääniä.

Kuolemaa pelkäsivät vain rikkaat miehet, jotka sitä vähemmin uskoivat Jumalaan ja sielunpelastukseen, mitä enemmän rikastuivat, sekä vain maallisen lopun pelosta asettivat kynttilän pyhäinkuvan eteen ja lukivat rukouksensa. Köyhemmät eivät kuolemaa pelänneet. Vaarille ja muorille sanottiin vasten silmiä, että he olivat jo aikansa eläneet ja että heidän oli jo aika kuolla eivätkä he olleet siitä millänsäkään. Eikä liioin arkailtu sanoa Nikolain läsnäollessa Teklalle, että hänen miehensä hyötyisi Nikolain kuolemasta, pääsisi kotiin sotapalveluksesta. Maria puolestaan ei pelännyt kuolemaa, vaan vieläpä pahoitteli, että se viipyi niin kauan, ja iloitsi, kun joku hänen lapsistaan kuoli.

Kuolemaa ei peljätty, vaan sensijaan suhtauduttiin kaikkiin sairauksiin liioitellun pelokkaasti. Tyhjänpäiväinen juttu, ruuansulatushäiriö tai lievä vilunväristys riitti ajamaan muorin pitkäkseen uunin päälle, jossa kietoutui peitteeseensä ja alkoi lujaan ja herkeämättä ähkiä: “Ku-olema tulee!” Vaari kiiruhti hakemaan pappia ja muorille annettiin ehtoollinen ja viimeinen voitelu. Hyvin usein puhuttiin vilustumisesta, madoista ja pöhöttymistä, jotka kuljeksivat vatsassa ja vierivät sydäntä kohti. Eniten peljättiin vilustumista ja siksi pukeuduttiin kesäisinkin lämpimästi ja lämmiteltiin uunin päällä. Muori hoiteli mielellään itseään sekä kävi usein sairaalassa, jossa sanoi olevansa 58- eikä 70-vuotias. Hän otaksui, ettei lääkäri rupea häntä parantamaan, jos saa tietää hänen todellisen ikänsä, vaan sanoo, että hänen on aika kuolla eikä lääkitä itseään. Sairaalaan lähti hän tavallisesti varhain aamulla ottaen mukaansa pari kolme tyttöä ja palasi illalla nälkäisenä ja äkäisenä tuoden itselleen tippoja ja tytöille voiteita. Kerran vei hän sinne Nikolainkin, joka sitten parisen viikkoa otti tippoja ja puheli voivansa paremmin.

Muori tunsu kaikki kolmenkymmenen virstan ulottuvilla asuvat lääkärit, välskärit ja taikurit eikä yksikään ollut hänen mieleisensä. Pyhän Neitsyen esirukouksen juhlanä, kun pappi ristikulkuineen siunasi pirtit, sanoi lukkari hänelle, että kaupungissa vankilan luona asui ukko, entinen sotavälskäri, joka paransi hyvin sairaita, ja kehoitti häntä kääntymään

tämän puoleen. Muori teki neuvon mukaan. Kun ensi lumi oli langennut, matkusti hän kaupunkiin ja toi tullessaan ukonrähjän, parrakkaan pitkäkauhtanaisen juutalaiskristityn, jonka kasvot olivat täynnä pieniä sinisiä juonia. Juuri samaan aikaan työskenteli tuvassa päiväläisiä, vanha räätäli, jolla oli kauheat silmälasit, leikkasi vanhoista riekaleista liivejä ja kaksi nuorta miestä teki villasta huovikkaita. Kirjak, joka oli erotettu juopottelun vuoksi ja joka nyt asui kotona, istui räätälin rinnalla ja paikkaili länkiä. Tuvassa oli ahdasta, ummehtunutta ja löyhkäsi pahalta. Juutalaiskristitty tarkasti Nikolain ja sanoi, että häntä oli kupattava.

Hän asetti sarvet paikalleen ja räätälivanhus, Kirjak ja lapset olivat näkevinään, miten tauti lähti Nikolaista. Nikolaikin katseli, kuinka sarvet imeytyen rintaan vähitellen täyttyivät tummasta verestä, tunsi, että hänestä todellakin lähtee jotain, ja hymyili tyydytyksestä.

— Hyvä on, sanoi räätäli. Suokoon Jumala, että auttaisi..

Juutalaiskristitty pani kaksitoista sarvea ja sitten uudelleen kaksitoista, joi teetä ja ajoi tiehensä. Nikolai alkoi väristä, hänen kasvonsa painuivat sisään “puristautuen nyrkkiin”, kuten eukot sanoivat, ja hänen sormensa kävivät sinisiksi. Hän kääriytyi sekä peitteeseen että turkkiin, mutta tuntui vain yhä kylmemmältä. Iltapuolella hän rupesi tuskailemaan, pyysi, että hänet pantaisiin lattialle, pyysi, ettei räätäli polttaisi, vaikenä sitten turkkinsa alla ja aamupuoleen kuoli.

IX.

Oi, miten ankara, miten pitkä talvi! Joulusta lähtien ei ollut omaa viljaa ja jauho oli ostossa. Kirjak, joka nyt asui kotona, mellasteli iltaisin kauhistuttaen kaikkia, aamuisin taas poti päänsärkyä ja oli häpeissään. Sääli oli katsella häntä. Navetasta kuului yöt päivät nälkäisen lehmän ammunta, joka särki muorin ja Marian sydäntä. Ja kuin vartavasten tulivat paukkuvat pakkaset, kinokset kasautuivat korkeiksi, talvi pitkittyi, Neitsyt Maarian ilmestymisen päivänä raivosi oikea talvipyry ja pääsiäisviikolla satoi lunta.

Mutta oli miten oli, talvi loppui. Huhtikuun alussa olivat päivät lämpimiä ja yöt kylmiä, mutta eräs lämmin päivä sai vihdoin pakkasista voiton, vihdoinkin, ja purot alkoivat virrata, linnut laulaa. Koko niitty ja joen partaalla kasvavat pensaat hukkuivat tulvaveteen ja Shukovon ja vastaisen puolen välinen aukea oli yhtenä suurena lahtena, jonka pinnalla siellä täällä pyrähtelivät villit sorsaparvet. Hehkuva keväinen auringonlasku uhkeine pilvineen valoi joka ilta maisemaan jotain tavatonta, uutta ja uskomatonta, juuri sitä samaa, jota et usko nähdessäsi samat värit ja samat pilvet kuvassa.

Kurjet lensivät nopeaan ja päästivät surullisia ääniä kuin mukaansa kutsuen. Seisten jyrkänteen reunalla katseli Olga kauan lahtea, aurinkoa, säteilevää, ikäänkuin nuortunutta kirkkoa ja kyyneleet alkoivat vieräjä hänen silmistään ja hengitys salpautui, sillä teki niin kauheasti mieli jonnekin silmin siintämättömiin, vaikkapa maailman ääriin. Mutta oli jo päätetty, että hän menee takaisin Moskovaan sisäköksi, ja hänen kanssaan lähtee Kirjak palkkautumaan pihamieheksi tahi miksi tahansa. Kunpa vain pian pääsisi lähtemään.

Kun maa hiukan kuivui ja tuli lämmin, lähdettiin matkalle. Olga ja Sasha myytyt selässä, molemmilla jaloissaan virsut, menivät ulos heti aamun sarastaessa. Maria lähti heitä saattamaan. Kirjak ei ollut terve ja jäi vielä viikoksi kotiin. Olga rukoili viimeisen kerran kirkkoon päin kääntyneenä ajatellen miestänsä eikä itkenyt, hänen kasvonsa kävivät vain ryppyisiksi ja tulivat rumiksi kuin eukon. Hän oli talven kuluessa laihtunut, rumentunut, hiukan harmaantunut ja entisen sirouden ja miellyttävän hymyn sijasta oli hänen kasvoillaan alistuvan surullinen eletyn murheen ilme ja hänen katseessaan oli jotakin tylsää ja liikkumatonta, aivan kuin hän ei olisi kuullut. Hänen oli ikävä erota kylästä ja sen väestä. Hänen mieleensä muistui, miten Nikolaita oli viety hautuumaalle ja miten jokaisen tuvan luona oli tilattu sielumessu ja miten kaikki itkivät ottaen osaa hänen suruunsa. Kesän ja talven pitkään oli ollut hetkiä ja päiviä, jolloin nämä ihmiset näyttivät elävän huonommin karjaa, hirveää oli elämä heidän kanssaan. He olivat raakoja, epärehellisiä, likaisia, juoppoja, eivät eläneet sovussa, riitelivät alituisen, koska eivät kunnioittaneet, vaan pelkäsivät ja epäilivät toisiaan. Kuka piti kapakkaa ja juotti kansaa? Talonpoika. Kuka tuhlassi ja joi kyläkunnan, koulun ja kirkon rahat? Talonpoika. Kuka varasti naapuriltaan, teki murhapolton, antoi oikeudessa väärän todistuksen pullollisesta viinasta? Talonpoika. Kuka semstvon ja muissa kokouksissa oli ensimmäinen vastustamaan talonpoikia? Talonpoika. Niin, hirveää oli elää heidän kanssaan, mutta sittenkin olivat he ihmisiä, jotka kärsivät ja itkivät kuin ihmiset konsanaan, eikä heidän elämässään ollut mitään, jolle ei olisi voinut löytää puolustusta. Raskas työ, josta koko ruumis oli aina kipeä, ankarat talvet, niukka sato, ahtaus, apua vain ei mistään eikä sitä voinut mistään odottaa. Ne jotka olivat heitä rikkaampia ja voimakkaampia, eivät kenneet auttamaan,

koska itsekin olivat raakoja, kunnianttomia, juoppoja ja torailivat itsekin yhtä inhottavasti. Vähäpätöisinkin virkamies tahi puotipalvelija kohteli rahvaan miehiä kuin kulkureita, sinutteli vieläpä kylän- ja kirkonvanhimpiakin ja luuli olevansa siihen oikeutettu. Ja voivatko auttaa tai olla hyvänä esimerkkinä voitonhimoiset, ahneet, irstaat ja laiskat ihmiset, jotka tulivat maalle vain loukatakseen, riistääkseen, pelottaakseen. Olgan mieleen muistui, miten säälittävän nöyryytetyn näköisiä vanhukset olivat viedessään talvella Kirjakin piestäväksi. Ja nyt hänen oli sääli kaikkia näitä ihmisiä, teki kipeää ja hän silmäili kulkiessaan tuontuostakin taakseen katsellakseen taloja.

Saatettuaan kolmisen virstaa sanoi Maria jäähyväiset, lankesi polvilleen ja alkoi kasvoilleen maahan langeten äännellä:

— Taas jäin yksin, onneton, kovaosainen...

Kauan hän äänteli ja kauan näkivät Olga ja Sasha, miten hän polvillaan ollen lakkaamatta jollekin syrjään kumarteli pidellen päätään käsineen ja hänen yllään lentelivät kottaraiset.

Aurinko kohosi korkealle, tuli kuuma. Shukovo jäi kauas taakse. Kulku oli kevyttä, Olga ja Sasha unohtivat pian sekä kylän että Marian, heidän oli hauska ja kaikki huvitti heitä. Milloin hautakumpu, milloin rivi sähkölennätinpylväitä, jotka toinen toistaan seuraten menevät tietämätöntä minne, taivaanrannan taa kadotakseen, ja langat humisevat salaperäisesti. Milloin näkyy kaukana kokonaan vihreän peittämä pienoinen maatalo, sieltä tuntuu tulevan kosteuden ja hampun tuoksu ja tuntuu jostain syystä siltä, että siellä asuu onnellisia ihmisiä. Milloin taas pistää silmään hevosen luuranko, joka yksin loistaa valkeana kedolla. Ja leivoset visertelevät lakkaamatta, peltopyyt kuhertelevat toisilleen ja ruisräökkä huutaa, ikäänkuin joku nyhtäisi vanhasta rautaisesta ovenkolkuttimesta.

Puolenpäivän aikaan Olga ja Sasha tulivat suureen kirkonkylään. Siellä he kohtasivat leveällä kadulla kenraali Shukovin kokkivanhuksen. Hänen oli kuuma ja hänen hikinen punainen kalju päänsä loisti auringossa. Hän ja Olga eivät tunteneet toisiaan, katsoivat sitten yhtä aikaa taakseen, tunsivat toisensa ja sanaakaan sanomatta menivät kumpikin omalle suunnalleen. Pysähtyen tuvan luo, joka näytti muita rikkaammalta ja uudemmalta, kumartui Olga avoimien ikkunain alla sanoen kuuluvalla, vienolla ja laulavalla äänellä:

— Oikeauskoiset kristityt, antakaa Kristuksen tähden almu, jotta Jumalan armo olisi osananne, vanhemmillanne taivaan valtakunta, ikuinen rauha.

— Oikeauskoiset kristityt, alkoi Sasha, antakaa Kristuksen tähden, jotta armo olisi osananne, taivaan valtakunta...